

Искамъ да се спра, преди всичко и по начало, на въпроса за ползата отъ печатане на документитѣ, преди да се напише самиятъ текстъ на историята.

Като се иматъ предвидъ всички особености на човѣка, билъ той участникъ, наблюдателъ, хроникьоръ или историкъ, способенъ на заблуждения, податливъ на внушения, пристрастие, егоизъмъ, зложелателство и т. н., ще бжде ясно колко мжно е да се очаква обективно написана история, преди да се отстранятъ тѣзи слабости, като се разбератъ и обезвредятъ. Това може да става само съ кръстосаното проучване на редъ твърдения и провѣрки въ документитѣ. Споменитѣ, спороветѣ, критикитѣ сжщодопринасятъ много за откриване на истината. И най-благоприятната обстановка за работа на историка на става, когато има събрано и систематизирано всичко, отнасящо се до описванитѣ събития, когато историкътъ не ще е принуденъ по свое разбиране да свързва фактитѣ, щомъ не може да знае самата истина. Ето защо първитѣ грижи на нашитѣ исторически институти трѣбва да бждатъ насочени къмъ събиране, запазване, проучване, систематизиране и отпечатване всички документи. Тази работа е дори по-важна отъ самото написване на историята, защото то винаги може да стане, а документитѣ намаляватъ всѣки день. За да не се бърза съ писането и издаването на истории има и още едно съображение отъ психологическо гледище: тѣ се пишатъ и издаватъ отъ по-сериозни лица, сдружения и учреждения. Това имъ създава авторитетъ само по себе си и скромнитѣ свидетели или изследователи на събитията сж принудени да се отказватъ отъ изнасяне на нови освѣтления, отъ борба за истината. Другояче стои съ възразяването на спомени, бележки и материали. Ето защо издаването на истории прибрзано често хвърля було върху истината и прави мжно откриването ѝ. Предъ менъ е единъ голѣмъ примѣръ, върху който искамъ да спра вниманието на читателя: презъ 1907 г. Д. Страшимировъ написа „История на Априлското възстание“, но преди да бждатъ събрани всички сжществуващи тогава извори; оттогава досега се знае, че нѣкои отъ тия извори вече не сжществуватъ, както и че много отъ тѣхъ сж избѣгнали погледа на С. Убеденъ съмъ, че С. е повѣрвалъ, какво щѣше да бжде по-добре, ако бѣше събралъ и отпечатилъ преди всичко изворитѣ за историята на това възстание. Ползата отъ това би била особено голѣма и двойна. Само съ това мога да си обясня, че по-късно, преди да се заеме съ написване биографията на великия Левски, той събра въ единъ томъ 90% отъ изворитѣ и само тогава пристъпи къмъ своята втора работа — самата биография и характеристика.

Ето кои мисли ме заставиха да се заема съ подреждането на дневника на Панайотъ Хитовата чета — единъ добър исторически изворъ. Дѣлжа да заявя, че този ми трудъ